

A hetvenöt esztendő Barta János köszöntése

Idestova ötven esztendeje, hogy Barta János az irodalomtudomány művelői sorába lépett. Azóta alig múlt el olyan év, hogy egy-egy jelentős tanulmányt ne tett volna az olvasók asztalára. Pedig közben százféle mást is tennie kellett. Szövegkiadást gondozott, lektori munka emésztette idejét, bizottságok tevékeny részese volt; főleg pedig fáradhatatlanul tanított.

Sokoldalú, széles érdeklődésű tudós, tárgyköreiben is, történeti korszakaiban is, földolgozó szempontjaiban is. Értekezői műfaja, ennek ellenére, igen határozott karakterű. Mert noha néhány szép monográfia és esszé is került ki keze alól, igazi műfaja a nagyobb lélegzetű tanulmány, a beható, a tanulmánnyá bővülő bírálat. Adódott ez nyilván, körülményeiből is, sokféle feladatából, oktatói helyzetéből, tudományközéleti szerepéből.

De bizonyosan adódott szellemi lelki habitusából is. Folyton figyelő, mindig friss érdeklődése erős korrekciós, vitázó, kiigazító hajlammal párosult. Ahogy a kérdések sorra váltották egymást tudományága homlokterében, ő rendszerint sorra kifejtette róluk véleményét. De ritkán elégedett meg pusztá állásfoglalással. Legtöbbször jól alapozott tanulmánnyá kerekedett felfogásának kifejtése. Mintahogy kritikái, opponensi jelentései, kiadóktól kért bírálati is gyakran érik el a tüzetes tanulmánynak nemcsak a terjedelmét, de a szintjét is.

Vizont ha egy-egy világos és bő érvelésű tanulmányban kialakította s elmondta véleményét, a kérdéskör monografikus körülfárására mindig jelenlevő s megújuló befogadó s reagáló készsége nem igen hagyott neki időt. Évekre beásni magát egy körbe, s elzárni magát a szakmán áthullámzó problémáktól: — szellemi mozgékonyága nem engedte meg.

Barta János tudósi tevékenységét, kérdésmegközelítését hol nagyon is frissnek, hol meg konzervatívnak vélték. Valójában jórészt ugyanazon a nyomon haladt, csak egyre kritikaibb s realiztikusabb lett. Attól függően érezték frissnek vagy konzervatívnak, mennyire esett össze e nyomvonal egy-egy éppen fölerősödő hullámmal. Életformák, gondolkodásmódok és irodalmi kifejezés-fajták összefüggései, kölcsönös alakulásai vonzották vizsgálódását. Történet-szociológiai s történetpszichológiai értelmű stílus- és műfaj-történetet művelt, de mindig bőven juttatott helyet az egyéni pszichológia s a mű karakterisztikája összefüggéseinek is. Ki nem maradó alapszemponja volt mindenkor az érték után való kérdezés. Miként lesz valamely vonás esztétikai értéké, az meg tovább életértékké.

Sokféle indítást fogadott be, különféle irányoktól tanult. Korai munkáiban erős filozófiai tájékozódás jellemezte, modern létbölcséleti kérdésfölvetések foglalkoztatták, a szellemtörténeti iskola lehetőségei is maguk felé fordították, s az életfilozófiai irányok érték meghatározásai is vonzották tájékozódását. De minddel szemben bizonyos józan realiztikus distancia jellemezte. S amidőn szemléletét egyre jobban átjárta a marxista történetfelfogás, bizonyos metodikai óvatosságot akkor is megtartott, a túl magabiztos, a túl egyenmű módszerek fönntartásokat váltottak belőle ki. Ezek néha korlátozták, de gyakran segítettek is. A filozofikus megközelítést később, úgy látszik, túlságosan is koncentrálnak, más szempontokat kizárónak, az átadást megnehezítőnek érezte, s eltávolodott tőle. Nyert is vele, kétségtelen; mégis, életútjának ismerője nem tudja, ne sajnálja-e e távolodást.

Előadására is bizonyos kritikusság nyomta rá bélyegét. Nem követte a Nyugat neveltjeinek néha túlságosan is érzelmi s aforisztikus stílusát, de a Horváth-iskola nem egyszer modorossá váló veretes archaizmusára sem törekedett. Nem utasította el tüntetően az újabb s újabb szakkifejezéseket, de kultuszt sem üzött belőlük. Inkább a pontosság, mint művészi hatás volt értekezői ideálja.

Azok közé tartozik, akiket a tudományos munkában is, a művelődési életben is, az oktatásban is bizonyos aura leng körül. S ha néha az irónia elszínezi is ezt a hangulati elemet, ha alaposágát aprólékosságnak, ha igazmondását tuskésségnek, ha korrekciós hajlamát didaktikusnak mondják is néha, mindnyájan tudjuk, a tények tisztelete, az érték szeretete, a segítő tanítás szenvedélye vezérli.

Ha beszélgetünk vele, kérdések, tervek, javaslatok sokasága rajzik ki szavaiból ma is. Most, hogy átlépte hetvenötödik esztendejét, kívánunk neki még sok jó munkabíró évet, hogy minél többet oldhasson meg e kérdésekből, dolgozhasson ki e tervekben és javaslatokban.

Németh G. Béla

Nemzetközi Rákóczi-konferencia

(Sárospatak, 1976. május 24–28.)

II. Rákóczi Ferenc születésének háromszázados évfordulója alkalmából a Magyar Történelmi Társulat, a Magyar Tudományos Akadémia, a Közoktatásügyi Minisztérium, Borsod-Abaúj-Zemplén megye Tanácsa, Sárospatak város Tanácsa, az MTA Irodalomtudományi Intézetének XVIII. századi munkabíróssága, a Hazafias Népfront Országos Tanácsa és a Rákóczi Emlékbizottság támogatásával „A Rákóczi-szabadságharc és Európa” címen nemzetközi tudományos konferenciát rendezett Sárospatakon.

A Rákóczi-szabadságharcot politikai tudatosság, sokoldalú, egész Európa hatalmi viszonyaival számoló külpolitika jellemezte. Nem a lakosság egyetlen csoportja vagy osztálya harcolt egyedül, hanem megmozdult minden országrész, részt vett a küzdelemben minden osztály. E tényeket támasztották alá a széles nemzetközi kutatógárda előadásainak és korreferátumainak megállapításai is. *Sinkovics István* egyetemi tanár, a Történelmi Társulat alelnöke megnyitó szavai után *Köpeczi Béla* akadémikus „A Rákóczi-szabadságharc és Európa” című előadásában megállapította, hogy a Rákóczi-szabadságharc nem pusztán lokális jelentőségű esemény, hanem befolyásolta a korabeli hatalmi viszonyok alakulását Európában és kimene-tele meghatározó volt Közép-Kelet-Európa további sorsára. A Rákóczi-szabadságharc beleillik azoknak a mozgalmaknak a sorába, amelyek a cseh felkeléssel kezdődtek s a magyar és lengyel szabadságküzdelmekkel folytatódtak, s végül a nemzeti államok kialakulásához vezet-tek Európának ebben a részében. Az előadáshoz több külföldi szakember korreferátuma kapcsolódott. *L. A. Nyikiforov*, *P. A. Artamanov* és *Váradai-Sternberg János* (szovjet), *Johansohn* (svéd), *J. Staszewski* (lengyel), *Tayyib Gökbilgin* és *Serif Bastav* (török), valamint *P. Cernovodanu* (román) kutatók hozzászólásai.

A tanácskozás második napjának főtémája a „Habsburg abszolutizmus és független Magyarorszag” volt, amiről *R. Várkonyi Ágnes* tartott előadást. A főreferátumban az előadó a társadalmi fejlődés és az állami önállóság kérdését vizsgálta. A XVIII. század elején Magyarország előtt két út állt: az egyik az önálló államiság útja, a másik a Habsburg-dinasztia birodalmi rendszerébe épülés. Rákóczi — az európai nagy abszolutista uralkodók politikájához hasonlóan — az állami centralizáció, az abszolutizmus közép-kelet-európai sajátos útjait járta Magyarország súlyos viszonyai között. — A főtémát a hozzászólások több oldalról (gazdasági, katonai, demográfiai, nemzetiségi) világitották meg. A vitában részt vett: *Horst Haselsteiner* (Bécs), *T. M. Iszlamov* (Moszkva), *Hannelora Lehmann* (Berlin) és *Magyari András* (Köszvár), külföldi kutatókon kívül *Wellmann Imre*, *Orosz István*, *Maksay Ferenc*, *Rác István*, *Nagy József Zsigmond*, *Kovács Kálmán*, *Heckenast Gusztáv*, *Bánkúti Imre*, *N. Kiss István*, *Perjés Géza*, *Rázsó Gyula*, *Käfer István* (néhányan személyesen meg nem jelenhették, csak előadásuk szövegét küldték el).

A konferencia harmadik napján a művelődéstörténeti témák megvitatására került sor. A délelőtti ülést *Bán Imre* „Korai felvilágosodás és nemzeti műveltség” című előadása vezette be. *Bán Imre* kiindulásként felvázolta a XVII. század második fele Magyarországnak szellemi képét, s kiemelte azokat az erővonalatokat, amelyek a Rákóczi-kor felé mutatnak. A XVII. századi magyarországi művelődés megoszlott: katolikus és protestáns részre. Az új, a haladó — ha teológiai köntösbe burkoltan is — a protestáns oldalon jelentkezett. A protestánsok főként a helvét hitvallás követői, a polgárosuló, sőt forradalmi mozgalmakon is átment nyugattal (Hollandia, Anglia) tartottak kapcsolatot; ifjaik a XVII. század második felében túlnyomóan a holland egyetemeket látogatták, s nem egy közülük megjárta Angliát is. Innen hozták magukkal a szabadabb gondolkodást, a kartézianus kételkedést, a puritánizmus életstílusát és gondolkodását. — A katolikus filozófiai gondolkodásban viszont teljes hatékonyságában az arisztotelészi alapozású skolasztika élt. Összefoglalásként azt állapíthatjuk meg — mondottan *Bán professzor* —, hogy a XVII. század magyar művelődésében a felvilágosodásnak csak előkészítő mozzanatai voltak jelen, a nemzeti tudatban viszont számos olyan eszme bukkant fel, amely az egységesítő nemzeti művelődés kibontakozását szolgálta. A rendi-nemesi nemzet- és történelemszemlélet mellett megjelentek az anyanyelvi iskola, a jobbágyvédelem, a szociális érzékenység megnyilvánulásai, a nemzeti büntudat erkölcsi tartássá nevelő